

PROJEKT

Effektive afgræsningsstrategier med forskellige dyrearter

HVAD GØR MAN, NÅR
NATURAREALER SKAL PLEJES,
OG HVILKE TILTAG ANBEFALES,
NÅR VI SKAL SE PÅ DYRENES
VELFÆRD OG TRIVSEL

ØKOLOGISK
landsforening

Projektet har fået støtte fra Fonden for Økologisk Jordbrug og Den Europæiske Landbrugsfond for Udvikling af Landdistrikterne: Danmark og Europa investerer i landdistrikterne

Ministeriet for Fødevarer,
Landbrug og Fiskeri

Den Europæiske Landbrugsfond
for Udvikling af Landdistrikterne

FORORD

I denne lille pjece er samlet oplysninger fra 3 landmænd, som hver på deres måde prøver at få økonomi i naturpleje med afgræsning med flere dyrearter. I Danmark er det dog ikke særlig udbredt at have flere dyrearter, men det kunne være fokus skulle være mere på især får og kreaturer til samgræsning. Der vil dog være arealer, der er så våde at afgræsning ikke kan lade sig gøre uden en form for afvanding. De regler som dyreholdere skal opfylde for at få tilskud til f.eks. naturpleje af forskellige arealer i § 3 eller natura 2000 områder bør være meget lempelige, så der er nogen, der i fremtiden kunne se dette som et levebrød.

Vi takker de 3 landmænd for at måtte bruge deres oplysninger i pjecen, og samtidig takkes Randi Worm, dyrlæge ved Kvægdyrlægerne i Varde og Jens Christian Skov, fåre- og kvægbrugskonsulent og Bjarne Hansen, økologikonsulent, Økologisk Landsforening for et rigtig godt samarbejde i projektet.

Dec. 2014

Kirstine Lauridsen, projektleder,
Økologisk Landsforening, KL@
okologi.dk

NATURPLEJE HVORDAN

Vi har forskellige muligheder afhængig af arealernes udformning. Der er mange forskellige arealtyper, hvor afgræsning ønskes. Her nævnt blot til orientering: strandenge, ferske enge, vådområder, moser, overdrev og heder. De omtalte arealer ønskes bevaret uændret og vil mange gange være i enten § 3 områder, i Natura 2000 område eller andet, hvor man i de nye ordninger fra 2015 vil se på høj naturværdi (HNV) og give karakter herfor.

Arealerne skal plejes efter den aftale der indgås med kommunen eller staten og kan f.eks. være:

"pleje af græs ordninger", som kan være ved dyretryk f.eks. i juni, juli, august eller ved slåning - kort græs. Her kan enten opnås et tilskud til arealet med eller uden EB (enkeltbetaling). Ved at anvende den rette græsningskombination af forskellige dyrearter, vil det være lettere at leve op til kravet om tæt og lav plantedække. Ved samgræsning kan vi også opnå en højere tilvækst hos dyrene og opretholde udbetalingen af de nødvendige støttekroner for at pleje arealerne.

Hvilke dyrearter kan bruges (alle, men nogle racer er bedre end andre):

1. kvæg, stammer oprindeligt fra lysåbne skove og æder et bredt sortiment af planter, men helst mest græsser. Kreaturerne

- bruger tungen til at rive græsset af med. De kan være gode til tagrør og siv, da de, hvis der ikke er andet føde, vil æde nye skud og trampe resten ned.
2. får stammer fra buskstepperne, æder selektivt, og er derfor gode til at udvælge det mest næringsrige foder
  3. heste, stammer oprindelig fra stepperne. Heste græsser meget selektivt, og udvælger planterne bid for bid. De skåner som regel urterne. De græsser meget i bund, men lader lange vækster stå. Vil gerne æde bark, grene og blade. Heste kan være med til at forøge biodiversiteten på arealet.
  4. geder, der stammer fra buskstepper og kratkove i bjergene. De er effektive kratryddere, så der ikke kommer invasive arter, der hvor de går. De foretrækker at æde buske, urter og yngre træer, og samtidig topgræsser de (helst ikke under 10 cm). Geder kan ikke gå på våde og fugtige arealer, og er ikke til udeliv i vinterperioden.

Hvor er udfordringerne, når de beskrevne arealer skal afgræsses:

1. Kan dyrene gå der og i hvor lan-

- ge perioder i f.eks vådområder
2. Kan der laves foldskifte og sammenhængende arealer ved naturplejen
3. Bestemte dyr på bestemte arealer - ældre dyr skal lære yngre
4. Biodiversiteten og hensynet til bestemte planter f.eks. orkideer, plettet gøgeurt osv
5. hegning tilpasset de forskellige dyrearter - løsning er, at der sættes hegn op, så flere dyrearter kan afgræsse arealerne.
6. løse hunde/rovdyr

Hensynet til dyrene: parasitter

1. tilvækst/mælkeproduktion
2. kalve, lam eller føl, kan de også gå på arealet?
3. giftige planter f.eks. engbrandbæger, ørnebregner (nye skud) m.fl.
4. vådområder

Ved samgræsning har vi mulighed for følgende:

1. mere biodiversitet på arealerne
2. større og bedre udnyttelse af græsningsarealerne
3. bedre dyrevelfærd
4. tilskud til pleje af de arealer, der indgår i en naturpleje

CASE 1

EJENDOMMEN

Areal

I alt 47 ha + 30 til 50 ha naturarealer. Det forpagtede areal udgør 22 ha sædskifteareal og de 30 til 50 ha naturarealer, hvor der er forskellige aftaler. Af de 25 ha ejede arealer er der kun 9 ha sædskifteareal resten er naturarealer (vedv. græs, overdrev og sump bla. en hængesæk).

Naturarealerne

- 10 ha ejede areal er fredet, og er § 3 område.
- De 30 til 50 ha naturarealer er fordelt på 5 ha hede, 5 ha overdrev, og ca. 25 ha strandeng.

Indtægter og omkostninger til naturarealet

- Der søges enkeltbetaling på de arealer, hvor det vurderes, at det kan lade sig gøre (det er meget lidt af natur-arealet, der søges på.
- Der betales en forpagtningsafgift

til udlejer fra 0 til 1000 kr. pr. ha afhængig af risikoen for træk i støtten. På omdriftsarealer betales normal forpagtningsafgift for området.

Forpligtigelser på naturarealerne

- Græstryk dyreenheder pr. ha vurderes løbende af landmanden
- Periode arealet skal afgræsses er normalt fra primo maj til udløb af oktober. Men det afhænger af arealets tilstand og eventuelle botaniske hensyn. Her tænkes på biodiversitet og beskyttede urter.

Besætningen

- Kreaturer (gl. jysk - SJM) 18 stk. ammekøer
- Får af racen Dansk landracefår, Ertebøllefår 70 moderfår

Følgende strategier for afgræsning på naturarealerne gennemføres - parasitter, skiftende dyrearter

- På en del af arealerne foreta-

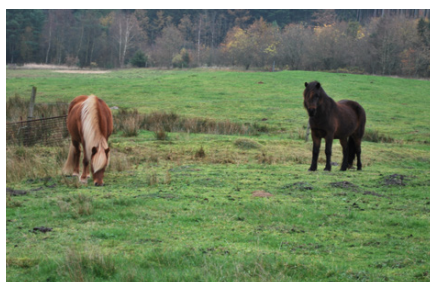
ges foldskifte både af hensyn til parasitbelastning, men også af botaniske hensyn.

Samgræsning eller efterfølgende græsning af de forskellige dyrearter

- Der græsses med får og kreaturer. Kreaturerne anvendes til at tage de grovere vækster og efterfølges så af fårene, der tager genvæksten.

Hvilke dyreracer/arter er bedst til at pleje de forskellige arealer

- Der anvendes får og kreaturer på alle arealerne undtagen hedeområdet. På hedearealet ligger der en del gravhøje, der ikke ønskes afgræsset af kreaturer, da de tunge dyr kan skade gravhøjene.

CASE 2

EJENDOMMEN

Areal

I alt 30 ha eget + 50 ha naturarealer, der plejes for en kommune.

Naturarealerne

- 50 ha hovedsagelig engarealer og mose. Der er både høj jord og lavbundsjord i de lejede naturarealer. Det var en forudsætning for at kunne bruge det til de kreaturer, der går på arealet. Der kan tages høslæt af noget af arealet.

Indtægter og omkostninger til naturarealet

- Der søges enkeltbetaling og MB tilskud på arealerne, hvor det vurderes, at det kan lade sig gøre. Der er arealer, der er så fugtige eller ukurante, at der ikke søges tilskud.
- Der betales et symbolsk beløb/ha, da alt arealet er naturplejeareal.
- Arealet er hegnet af kommunen. Der har været nogen snak

om, hvem der skal vedligeholde hegnet i løbet af sommeren og nu går kommunen hegnet efter nogle gange i løbet af sommeren (holder græs væk mv).

Forpligtigelser på naturarealerne
Græsset skal afgræsses og derfor holdes, så det er synligt afgræsset.

Besætningen

- Kreaturer ca. 20 stk. ammekøer af herfordracen, der går med kalve på arealet
- Får ca. 30 stk. moderfår af racen Texelkrydsninger

Følgende strategier for afgræsning på naturarealerne gennemføres - parasitter, skiftende dyrearter

- Der laves ikke foldskifte, men slæt på enkelte arealer, hvor det kan lade sig gøre
- Der har været et voldsomt problem med leverikter i 2013
- Der er ikke nogen strategi for parasitbekæmpelse.

Samgræsning eller efterfølgende græsning af de forskellige dyrearter

- Fårene har gået på nogle af arealerne sammen med kreaturerne, da fårene ikke kan holde arealet, som det ønskes alene.

Forbedringsforslag:

1. Lav foldskifte mellem arealerne, og benyt fårene og kreaturerne

på skift eller sammen, så parasitbelastningen reduceres uden brug af behandlinger.

2. Lav en strategi for leveriktebekæmpelsen. Kontroller slagterresultater, og se hvor mange dyr der

har bemærkninger idag, og udfør tiltag, og følg hvordan det går de næste 2 år.

CASE 3

EJENDOMMEN

Består af et stort område med naturpleje. Der indgår et græsningslaug, som ejer en del får. For hvert moderfår, der afgræsser betales der et beløb for afgræsningen af arealerne.

Græsningslauget har en græsningsaftale på 16 ha, og en lokal gruppe hesteejere har en kontrakt på 6 ha. Disse to arealer er i umiddelbar nærhed af hinanden, og drives delvis i fællesskab, så hestene græsser i perioder i den store fold på 16 ha og fårene græsser i den mindre fold på 6 ha, netop med fokus på at mindske smittetrykket fra indvoldsorm. Ejeren sætter i en kortere periode ca. 10 galloway stude ud i folden, for at sikre tilstrækkelig græsning i tagrørene i vandet og i vandkanten. Dette er også med til at sænke smittetrykket for indvoldsorm hos fårene.

Naturarealerne

- er fredet, og er i et § 3 område og i Natura 2000.

- naturarealer kan beskrives som overdrev, heder, strandenge, rør, krat (pilekrat), klitter

Indtægter og omkostninger til naturarealet

- Der søges græsningstilskud til nogle af arealerne, hvor det vurderes at det kan lade sig gøre.
- Der betales et beløb pr. moderfår, der går på arealet. Der er givet tilskud til rydning (pilekrat mv)
- Der er givet tilskud til hegning

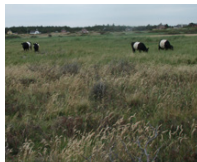
Forpligtigelser på naturarealerne med græsningstilskud

- Skal overholde de generelle bestemmelser med at være synligt afgræsset pr. 1. september

Besætningen

- Kreaturer (Galloway) 10 stk. stude
- Heste (flere forskellige racer) ca. 5 til 8 stk
- Får af forskellige racer fra et græsningslaug ca. 40 moderfår

Følgende strategier for afgræsning på naturarealerne gennemføres - parasitter, skiftende dyrearter

- Kreaturerne flyttes for at få afgræsset de arealer, der søges græsningstilskud på. Der foretages ikke foldskifte i løbet af sommeren for at undgå parasitter. Der hegnes heller ikke arealer fra.
- Behandlinger for lungeorm. Lungeorm har været et årligt tilbageværende problem
- Det er også noteret at får er meget følsomme overfor parasitter.

Samgræsning eller efterfølgende græsning af de forskellige dyrearter

De forskellige dyrearter har i perioder gået på samme areal, men der er ikke lavet en decideret strategi for at udnytte deres forskellige egenskaber ved plejen af naturarealet.

Hvilke dyreracer/arter er bedst til at pleje de forskellige arealer
De små kødkvæg kan gå på nogle af arealerne med naturpleje, sammen med en kalv.

Heste skal have dårligere græs, for at undgå velfærdssygdomme. Islændinge, fjordheste og vilde ponyer vil her klare sig bedst.

I områder i nærheden afgræsses klitheder med islandske heste. Her indgår ejerens stude, som supplement, da studene græsser hårdere på pilen end hestene. Studene bliver også lukket på arealet, da der er i underkanten af heste til at pleje arealet nok med deres afgræsning. I 2014 har der gået islandske heste på arealet også i november og december, og de har klaret sig fint uden suppleringsfoder.

Forbedringsforslag

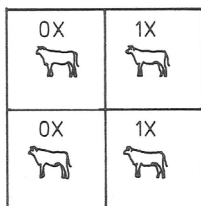
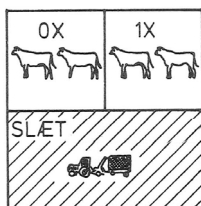
1. Lam må ikke gå på arealet efter 1. september, da parasitbeladstningen da bliver for høj.
2. Ofte foldskifte ved opdeling af arealet, så dyrene kan flyttes oftere, både for at opretholde en god tilvækst og undgå parasitbekæmpelse med medicin.

GODE RÅD TIL DE 3 CASE OG GENERELT

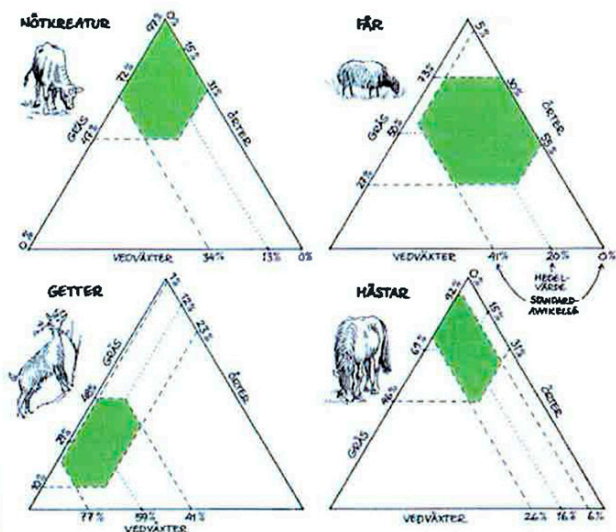
- **Foldskifte** er vigtig del, når man har kreaturer, får og heste på græs. Det gælder især for 1. gangsgræssende lam og kalve for moderat smitte med løbe/tarmorm, men også for ældre dyr, når vi taler om lungeorm og leverikter. Og hvis naturearealer skal bruges i større omfang, og dyreholderen skal have en indtægt ud af det, skal der være mulighed for benyttelse af arealer, hvor der kan laves foldskifte, så vi hele tiden har græsareal, der kan give både til vedligehold og tilvækst, hos de dyr der går på arealerne.
- Lad dyrene skifte fold en gang pr. uge eller oftere, hvis der er mulig-

hed derfor. Lad markerne holde et hvil på ca 4 uger mellem afgræsningerne. Lad ikke græsset blive under 6 cm, men lad også være med at få det for langt, så arealet ikke bliver afgræsset nok, der hvor det er nødvendigt. Tænk løsninger med de arealer du råder over. Som regel er der flere muligheder.

- **Samgræsning hvordan:** Benyttelse af kreaturerne først på arealet, og efterfølgende afgræsning med får vil give en fortyndingssmitte med parasitter. Kreaturer efterlader kort græs, som fårene gerne græsser efterfølgende. Hvis vi så også kan få heste med ind, vil vi kunne be-

Slætstrategi sammen med foldskifte til nedsættelse af smittetryk ($\emptyset$). Foldskifte til bekæmpelse af parasitter (n).

Figur 4.2. Husdyrs valg af føde opgjort på årsbasis. Diagrammet viser gennemsnitstal og standardafvigelse for optagelse af hhv. vedplanter, urter og græs. Græs omfatter også halvgræsser. Diagrammet er baseret på en række undersøgelser af de forskellige husdyrs fødeindtag i forskellige lande. Der indgår resultater fra 121 forsøg med kvæg, 105 med får, 8 med heste og 13 med geder (Van Dybe et al., 1980², i: Ekstam & Forshed, 2000²).

grænse især de dyreartsspecifikke parasitter meget mere, end hvis der kun afgræsses med en dyreart. I figuren side 10 kan ses hvordan de forskellige dyr græsser, hvilket måske kan hjælpe til med vurdering af, hvad der passer bedst til de forskellige arealer der skal naturplejes, og ellers passes med afgræsning.

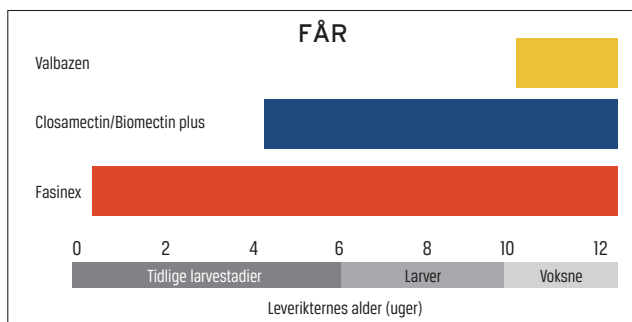
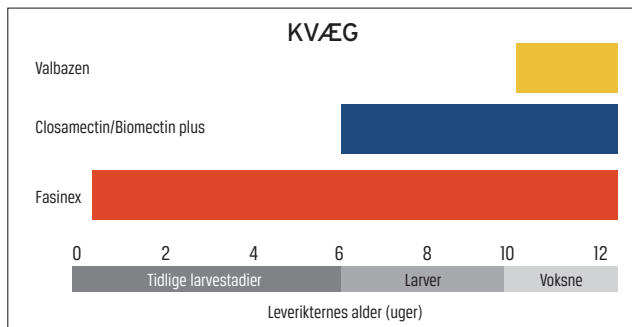
- Pas på med hvilken aftale der indgås med kommunen eller staten, når der ses på hvordan arealerne ønskes afgræsset, dyretryk eller græsningsperiode. Aftalen skal passe til det areal der forefindes

- En uønsket art, som engbrandbæger, kan i et tørt forår (april, tidlig maj) bekæmpes ved afgræsning med får, da fårene æder de første skud af planten. Derimod, skal fårene af arealet, hvis der findes orchideer, der blomstrer, på arealet. Her kan der laves en plan for, hvor ofte forskellige dyrearter må komme på arealerne, og i hvilke perioder af afgræsnings sæsonen, de skal holdes væk. Så vil både plantebiodiversiteten og dyrenes velfærd forhåbentlig gå op i en højere enhed.

BEHANDLING FOR LEVERIKTER

Det er vigtigt at vælge det rigtige middel til behandling afhængig af årstiden. (Spørg så du vælger den rigtige løsning).

Husk det er vigtigt at få styr på smitten med leverikter, i våde og fugtige arealer, og langs vandløb. Det er ikke nok at en lodsejer langs en å gør en indsats for at få "rene" dyr ud i foråret, det skal alle dyreholdere gøre. (se også andet materiale fra projektet herom).

Her er det våde areal blevet fraegnet, så dyrenes adgang til at drikke fra det våde område er væk.

